

De Randa a Cura: un paisatge per a la reflexió

Catalina Maria Martorell Fullana

De Randa a Cura: un paisatge per a la reflexió és una proposta de recorregut pel llegat cultural i paisatgístic que conserva avui en dia Randa i la seva muntanya. Amb aquesta ruta es vol donar a conèixer un indret carregat d'interès històric, cultural i mediambiental, gairebé desconegut per la majoria de mallorquins. El visitant podrà descobrir i admirar petjades de la història que van des de l'època medieval fins a l'actualitat. Tot això ho farà en un entorn paisatgístic privilegiat, ja que des de 1991 el massís de Randa és Àrea Natural d'Especial Interès (ANEI).

L'itinerari que presentam consta de deu aturades que van des del llogaret de Randa fins al cim del puig. El visitant tindrà l'oportunitat de gaudir de deu elements patrimonials que, sens dubte, no el deixaran indiferent, i que l'endinsaran en un paradís de Mallorca totalment diferent al que pot trobar a la zona costanera. Es tracta d'una proposta que ens duu a recórrer camins i racons de la història d'un poble del Pla de Mallorca on encara es pot contemplar part del paisatge rural mallorquí que, combinat amb el seu impressionant llegat patrimonial d'esglésies, ermites, coves i restes islàmiques, conformen els principals atractius per a la seva visita.

La ruta comença a Randa, llogaret que pertany al municipi d'Algaida. Aquesta població dista prop de 4 quilòmetres del nucli urbà algaidí i es troba a devers 26 de Palma.

Al migjorn és on trobam la zona més muntanyosa del terme d'Algaida, el massís de Randa. Es tracta d'una àrea majoritàriament forestal amb un clar predomini de pinar i garriga, però també amb algunes zones d'alzinars. Igual que a la resta del Pla, aquesta contrada es caracteritza per ser una zona de valls obertes i amples, amb puigs de poca alçada. El cim del puig, amb el santuari de Cura, és una excepció, i amb els seus 548

metres és l'altitud màxima del massís de Randa. A part del municipi d'Algaida, el massís de Randa fa part dels termes de Lluçmajor, Porreres i Montuïri.

El llogaret de Randa és un indret que durant tot l'any desperta l'interès de nombrosos visitants, ja que esdevé un entorn molt tranquil i pintoresc. És per això que a les seves rodalies podem trobar distintes ofertes gastronòmiques on es podran degustar els plats típics de la cuina tradicional mallorquina.

La nostra visita comença, com hem dit, al nucli urbà de Randa. Just a la vora de la placeta de l'església hi ha un pàrquing per deixar els cotxes.

El primer punt de l'aturada és **l'església parroquial de la Immaculada i el Beat Ramon Llull**, construïda durant el segle XVIII en memòria de Ramon Llull, personatge molt lligat a la contrada randina —més endavant descobrirem la relació de Randa amb Ramon Llull—. A la part de la dreta de la façana s'alça un campanar de cinc cossos. Sobre el portal d'entrada al temple hi ha esculpida una imatge de Ramon Llull i, més amunt, també hi trobam un rosetó amb vidres policromats. Pel que fa a l'interior, la nau és de volta de canó. El retaule major, barroc, conté també una imatge de Llull. La capella més notable és la de sant Josep amb un retaule d'estil rococó. Una altra capella amb interès artístic és la de les Ànimes on podem contemplar una Mare de Déu del Carme amb vestidures ricament brodades. També destaca l'antiga capella de la Immaculada Concepció que és del segle XVI. A la balconada del cor hi ha l'orgue. A la sagristia es conserva una tela que anteriorment presidia l'altar major, amb diverses escenes lul·lianes, i un retrat del cronista Guillem Terrassa. Des de 1801 Randa i la seva contrada constituïen una vicaria i a partir de 1913 va ser elevada a la categoria de parròquia rural.

Randa és un poble amb un significatiu llegat àrab i amb una estreta relació amb la cultura de l'aigua. Després d'haver visitat l'església pujarem carrer amunt i ens acostarem al carrer de la Font on es conserva una de les joies patrimonials més representatives del nucli de Randa, **la font o qanat**, segona estació del recorregut. Està

situada a la sortida de Randa, de camí cap a Cura, i és un dels vestigis de l'època islàmica més rellevants que ens ha deixat aquest poble. Es tracta d'una síquia que corre paral·lela al camí que davalla cap a la carretera de Lluçmajor. Antigament aquesta conducció servia per distribuir l'aigua entre els regants que hi tenien dret. La primera distribució d'aigües coneguda és de 1551, repartiment que encara segueix vigent. Vora la font es troben els rentadors públics situats sota una porxada de tres arcs de mig punt, una edificació aixecada a mitjans dels vuit-cents.

Font de Randa

A pocs metres de la font, i en el mateix vial empedrat, es localitza **la creu de terme** que constitueix la tercera aturada. També coneguda com la creu d'en Coremer, es troba a la sortida del poble i indica el camí que condueix als tres santuaris. Es tracta d'un element de gran valor artístic. La creu probablement sigui de finals del segle XVI o començament del XVII. Porta la inscripció «16 de marzo de 1846», data que segurament indica qualche adob o reforma. A la part de l'anvers de la talla de la creu hi ha esculpit un santcrist, mentre que a l'altra cara hi ha les imatges de la Immaculada i de Ramon Llull. Un cop més trobem petjades lul·listes entre els principals elements patrimonials de Randa. La planta de la creu està composta per uns graons de base poligonal sobre la qual s'alça el fust coronat per un nus que sustenta la creu de pedra tallada.

Creu de terme amb les imatges de la Immaculada i de Ramon Llull

Abandonam el nucli de Randa i ens dirigim cap a la quarta aturada de l'itinerari, **el santuari de Gràcia**. Prenem la carretera que puja al cim de Cura per anar-nos acostant a un dels punts més emblemàtics de la muntanya de Randa, on hi trobarem un conjunt religiós format per una petita església, una antiga hostatgeria i una creu de terme. Ara bé, aquest no serà l'únic conjunt religiós del qual podrà gaudir el visitant, perquè a la muntanya de Randa hi trobam tres santuaris: Gràcia, Sant Honorat i Cura, fet que converteix aquest indret en un espai màgic i religiós. Des de l'època medieval aquest lloc ha estat un reclam per a molts ermitans que han vist a la muntanya de Randa el lloc ideal per portar una vida dedicada a la contemplació i la reflexió.

Santuari de Gràcia

**Historica.cat, núm. 1
(22 de desembre de 2009 – 8 de gener de 2010)
ISSN: 1989 – 8347**

La història del santuari de Gràcia comença el 1440 quan el franciscà llucmajorer Antoni Caldés va convertir, juntament amb un altre company, la cova de s'Aresta en una ermita. Fou el 1497 quan un altre llucmajorer, Antoni Tomàs, va aconseguir que li cedissin les terres on hi havia l'ermita amb la condició de viure-hi, celebrar-hi culte i conservar-hi una imatge de Santa Maria acabada d'esculpir. Aquesta figura, que encara es conserva, és de gran interès històric i artístic ja que es tracta de la imatge més antiga de les Immaculades venerades a Mallorca.

La construcció del temple actual sembla que començà al 1637 i no s'acabà fins el 1819. Aquesta església, de reduïdes dimensions, presenta una planta de nau única amb capelles laterals, coberta de volta de canó, capçalera absidal i cor. Entre 1976 i 1983 es va ampliar l'esplanada que dona accés al santuari i la placeta, i es reformà l'hostatgeria. El 1988, arran d'una reforma, es trobaren els murs primitius i el trespol de la primera església a l'actual capella de Santa Anna, i també s'hi localitzaren restes d'un cementiri.

Des del segle XVI el santuari ha estat un centre d'espiritualitat mariana per a la comarca, però, sobretot, per al poble de Llucmajor que hi peregrinava sovint, com ho demostra tant l'hostatgeria construïda el 1700 com la tradicional celebració del pancaritat de Pasqua. De les antigues pujades a peu es conserva també un dels set goigs i set dolors de la Mare de Déu, esculpits en pedra, que originàriament es trobaven al camí que puja de Llucmajor.

Des del santuari de Gràcia es pot gaudir d'una de les vistes panoràmiques més impressionant ja que es pot contemplar gran part del sud de l'Illa i divisar els nuclis més propers.

Seguint el nostre itinerari ens dirigim a la cinquena fita del nostre recorregut, **l'ermita de Sant Honorat** que, des de temps medievals, fou el refugi elegit per alguns ermitans.

Es troba situada a la part més meridional del puig de Cura, just a sobre la gran roca de Gràcia, mirant cap al sud de l'Illa. Una gran esplanada plena d'alzines dóna pas a la façana principal, construïda el 1888, que s'articula a partir de dos portals d'arc redó. Pel de la dreta s'entra a la porteria i pel de l'esquerre al pati de l'església. La façana de l'oratori presenta un portal de llinda amb la imatge de sant Honorat en un nínxol flanquejat per dos escuts nobiliaris, a la part central de la llinda hi trobem una làpida gòtica que rememora la benedicció de la primera capella. El conjunt es completa amb un campanar de paret. La petita església és de planta rectangular amb tres capelles laterals per banda. La coberta és de volta de canó. D'entre les imatges que es veneren a les capelletes laterals són interessants la del Sant Crist dels Ermitans, probablement del segle XIV, i una marededéu d'època barroca.

Ermita de Sant Honorat

El temple es construí entre 1654 i 1661, però els orígens de l'ermita es remunten al segle XIV. Fou el 1394 quan el noble Arnau Desbrull va demanar permís al bisbe de Mallorca, Lluís de Prades, per construir-hi una capella dedicada a sant Honorat.

Monument, situat vora de l'ermita de Sant Honorat, que simbolitza la unitat de les religions

Durant el segle XVII i bona part del XVIII la capella restà sota l'administració i protecció del jurats i rectors de la vila d'Algaida. Els ermitans de Sant Pau i Sant Antoni tornaren a instal·lar-se a Sant Honorat el 1763 i fou quan recuperaren el lloc que abans estava en mans de l'ajuntament algaidí, encara que se'ls va imposar algunes condicions com la diada del sant patró de la vila. El 1890 Joaquim Rosselló hi fundà la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors. Al visitant d'aquest espai religiós li semblarà trobar-se en un indret intemporal on la pobresa i l'austeritat continuen caracteritzant la comunitat de religiosos, Missioners del Sagrats Cors, que habiten l'ermita i mantenen entre els seus objectius principals l'hospitalitat que des sempre els ha singularitzat. Des de sant Honorat es pot divisar tot el sud de Mallorca, els distints nuclis de població, muntanyes, camps de conreus, de bosc, el mar, etc. Una recomanació: no deixi de visitar el jardí, la capella del beat Francesc Palau i el cementiri que hi ha a la part de llevant del jardí.

La vila d'Algaida manté un estret lligam amb aquest racó, ja que sant Honorat és el patró del poble, que es commemora amb unes festes caracteritzades pel ball dels Cossiers i pels foguerons que s'encenen la vesprada del 16 de gener.

Des de l'ermita de sant Honorat ens dirigim cap a la sisena aturada, **el santuari de Cura**, situat al cim del puig. En aquest indret hi podem trobar diferents elements patrimonials d'interès i que fan referència a diverses èpoques històriques, sobretot des de l'edat mitjana. Un estudi planteja l'existència d'un possible castell roquer d'època islàmica situat a les proximitats del cim, però sembla que no hi ha proves com per afirmar-ho amb certesa. En canvi hi ha indicis que des de la conquesta del rei En Jaume la muntanya de Randa esdevingué un dels espais preferits pels eremites.

El recinte del santuari de Cura és un espai que compta amb un patrimoni cultural, històric i mediambiental excepcional. Aquí dalt, hi trobarem un conjunt format per un convent, una església, una antiga escola de gramàtica convertida en museu, una hostatgeria, un restaurant i una botiga de records. Tot això ens indica que es tracta d'un indret amb un fort atractiu turístic. Més enllà de la fascinació paisatgística del lloc, allò que atreu és el fet que la seva història va lligada a la figura d'uns dels personatges mallorquins més rellevants, el filòsof i escriptor Ramon Llull.

La relació de Llull amb la muntanya de Randa, amb la ja reiterada riquesa patrimonial, esdevé tota una opció de turisme cultural, un fenomen especialment demandat a l'actualitat. Les polítiques turístiques actuals no només s'encaminen cap al turisme de sol i platja, sinó que hi ha un interès cada cop major per potenciar una oferta més àmplia basada en el patrimoni cultural, etnogràfic i medioambiental. En aquest sentit, la muntanya de Randa és un bon exemple de turisme sostenible i cultural.

Dalt del portal que dóna accés al recinte tancat del santuari es pot observar un escut de l'orde franciscà de penitència amb una creu amb les inicials OPC, tres claus, símbol de la passió de Crist i la data de 1682. Destaca la inscripció a sobre el mainell que fa referència al capítol 61 de *Blanquerna*, obra de Ramon Llull. A sobre de l'escut dels franciscans hi trobem una mitja lluna que representa l'escut de la família Llull. Aquesta entrada, en l'estat actual, és el resultat d'una reforma de 1916.

Ja dins el recinte del santuari farem distintes aturades ja que hi ha nombrosos elements que convé observar amb deteniment. La setena és **el convent dels Franciscans del Tercer Orde Regular**, una construcció de mitjans del segle xx, seguint un projecte de Josep Ferragut. Damunt el portal de pedra es pot admirar una petita estàtua de Ramon Llull, als peus del qual hi trobem un escut de l'orde mendicant. A l'interior del convent hi ha l'habitatge dels religiosos. Just a la vora del portal principal hi ha el jardí conventual amb una escultura de sant Francesc d'Assís.

Tot i que l'edifici actual és del decenni de 1950, l'arribada dels franciscans a Cura es remunta al 1913, quan s'hi instal·laren per rehabilitar el lloc i recuperar el component lul·lià de la muntanya de Randa. Cura havia quedat en ruïnes a causa del tancament del seu col·legi per mor de les noves polítiques educatives empreses al llarg del segle xix. Aleshores el bisbe Campins encomanà al Tercer Orde Regular de sant Francesc la seva restauració. El 1906 el bisbe Campins visità el santuari juntament amb Antoni Gaudí i Joan Rubió amb la intenció de rehabilitar-lo. Podem entendre les condicions en què es trobava Cura en aquella època a través d'alguns poemes, com aquest de la poetessa Ilucmajorera Maria Antònia Salvà:

La taulada cau malmesa,
les parets se van desfent,
amb la son de la vellesa
que capfica lentament.
O Mare de Déu de Cura,
Com vos plau la soledat,
que així us quedau a l'altura
dins un clos esbaldregat.

Ens dirigim ara cap al vuitè punt de l'itinerari, **l'aula de gramàtica**. Aquest espai, avui convertit en museu, és l'únic que es conserva de l'escola de gramàtica de l'època moderna. Poc després de la mort de Ramon Llull (1316), els seus seguidors es van

dedicar a propagar-ne el pensament del mestre. Fou el 1453 quan el català Pere Joan Llobet fundà l'escola lul·lista al cim de la muntanya de Randa.

El 1502, es va fundar el col·legi de gramàtica de Randa, que esdevingué el primer que hi hagué a Mallorca. L'educació bàsica de l'època es basava en l'ensenyament de les set arts liberals de l'antiguitat que comprenia l'estudi del *trivium*: gramàtica, retòrica i lògica; mentre que el *quadrivium* comprenia l'aritmètica, la geometria, la música i l'astronomia. El 1483 s'havia fundat l'Estudi General Lul·lià, la primera Universitat de Mallorca, on s'ensenyava teologia, arts, filosofia, dret i medicina. L'aprenentatge es feia en llatí, per això després de la fundació de la Universitat era necessari fundar col·legis on s'ensenyés la gramàtica llatina, d'aquí la creació del col·legi de Randa. Finalment el col·legi tancà les portes el 1826 a causa dels canvis educatius que s'estaven implantant arreu de l'Estat espanyol. Fins el 1913 no es va recuperar aquest espai de la mà del Tercer Orde Regular de sant Francesc.

El 1558 al col·legi hi van arribar a viure 150 alumnes. Els mestres i alumnes de l'Escola de Randa patiren moltes incomoditats sobretot a l'hivern a causa de les dures condicions meteorològiques. A més, no tenien cisterna i havien d'anar a cercar aigua a Sant Honorat.

Al fons de la càtedra de l'aula hi havia un altar dedicat a santa Catalina, patrona dels estudiants, a més, també hi havia un quadre amb la figura d'aquesta santa. La vesprada del 25 de novembre, festivitat de santa Catalina d'Alexandria, se celebrava la festa major: a la nit s'encenia un gran fogueró, i li responia l'altre, tan gros o més, encès pels estudiants de Porreres, en el puig de Monti-Sion.

Avui en dia el col·legi de Randa tan sols conserva l'aula de gramàtica que féu erigir el fundador de la Sapiència, Bartomeu Lull a l'any 1623 per tal d'engrandir l'escola. L'escut amb les armes de la ciutat a la clau de volta és la petjada més visible de l'aula

de 1623 o bé el rellotge de sol que data de 1666, ubicat a la paret de l'església. Aquesta part ha estat convertida en museu, i hi podem trobar elements relacionats amb la figura de Ramon Llull.

Sortim de l'aula de gramàtica i passem al novè punt del nostre itinerari, **l'església del Santuari de la Mare de Déu de Cura**. El temple situat just a la vora del convent, del museu i d'una botiga de records bastida sobre les restes dels antics habitatges del col·legi, data de mitjans del segle XVII. Es tracta d'una petita capella caracteritzada a l'exterior per la presència de tres contraforts i un campanar de paret situat als peus de l'edifici. El sistema de coberta és de volta de canó. El presbiteri està presidit per la imatge de la Mare de Déu de Cura, de tradició gòtica feta amb pedra de Santanyí, probablement de transició entre els segles XV i XVI. A més, destaca el betlem que hi ha just a la vora del portal principal, així com també un santcrist provinent de l'antic convent de Sant Domingo de Palma.

Finalitzarem el nostre itinerari a un lloc emblemàtic, **la cova de Ramon Llull**. Aquest indret és la petjada més visible del pas de Llull pel puig de Randa. Segons la tradició aquesta cova fou el lloc elegit per Ramon Llull durant la seva estada a la muntanya, on es retirà el 1274 per fer vida contemplativa. Ara bé, el més lògic i tal com s'ha constatat documentalment, és que Ramon Llull visqués al llogaret de Randa i pugés i baixés sovint de la muntanya a casa. Un estudi recent indica que la família Llull era propietària d'algunes cases i terres de Randa. El visitant que s'acosti fins a la cova estarà al lloc on el Savi rebé la il·luminació i va emprendre una nova etapa en la seva vida. Després d'aquest episodi, Llull abandonà la muntanya i es dedicà a escriure llibres per demostrar la veritat de la religió cristiana i emprengué diversos viatges amb l'objectiu de debatre el seu pensament en els principals centres de poder religiós i cultural i al nord d'Àfrica.

Una llegenda popular afirma que Llull va veure una mata amb les fulles escrites en grafia àrab, i aleshores ell va entendre que el que havia de fer era escriure un llibre.

Vora la cova es conserva una frondosa mata que segons la tradició és la mata en la qual Llull s'il·luminà.

A la *Vida coetània* Llull conta que romangué vuit dies a la muntanya de Randa i que després de la il·luminació inicià la redacció de *l'Art abreujada de trobar veritat*. Més tard, tornà a pujar al puig i va estar-hi quatre mesos més, i manà construir-hi un ermitatge.